

sırada hocasının huzurunda kaleme aldığı, *el-Muğnî*'yi de hocası hayatta iken yazmaya başladığı bilinmektedir (Hâkim el-Cüşemî, s. 366).

Ebû Abdullah'ın orijinal görüşleri hakkında tam bir değerlendirme yapmak oldukça güçtür. Bir Mu'tezile kelâmcısı olmakla birlikte Ebû Ali el-Cübbâ'yi tenkit etmiş, hocası Ebû Hâşim'le de fikir ayrılıkları olmuştur. *Kitâbü't-Tafzîl*'inde daha çok Zeydî Şîî tamayülleri müdafaa eden tartışmalara yer vermiş, Şîî rivayetlere dayanarak onların doğruluğunu ispat için çaba göstermiştir. Hz. Ali ile Ebû Bekir'in faziletlerini "muvâzenetü'l-a'mâl" denilen ve başardıkları işleri ölçü alan bir usul uygulayarak karşılıklı bir değerlendirmeye tâbi tutmuş ve bu konuda Hz. Ali'nin daha üstün olduğunu ilân eden Ebû Ca'fer el-İskâfî'nin düşüncesine katılmıştır (Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XX/1, s. 216). Buna karşılık Hz. Ömer'in İslâm'ın ilk yıllarında müslüman olduğunu ve Hz. Ali'nin kızı Ümmü Külsüm'la evlendiğini Muizzüddavle'nin huzurunda açıkça ortaya koyarak Râfizîler'e teslim olmamıştır. Bilgi problemlerine muhtemelen, rakip İbnü'l-İhşîd ekolü mensuplarından Ebü'l-Hasan Ali b. Kâ'b dolayısıyla büyük ilgi göstermiş, muhalifi olan bu zatın Câhiz'in görüşlerini savunması karşısında Cübbâ'nin, Câhiz'e ait *Kitâbü'l-Ma'rife*'yi tenkit için yazdığı *Nağzü'l-Ma'rife* adlı eserini, büyük ihtimalle kendi görüşlerini de belirterek *Kitâbü'l-Ma'rife* adlı çalışmasında nakletmiştir.

Fikhî yorumlarında hocası olmasına rağmen Kerhî'den ayrılır ve birçok konuda ondan üstün olduğu görülür. Hocasının bazı görüşlerini sadece "Ebü'l-Hasan'dan" kaydıyla nakleder. Bazı tariflere verdiği anlamlarla sonraki nesillere tesir eden Ebû Abdullah hâs, âm, icmâ, kıyas, illet ve nesih konularında görüşlerini belirterek özellikle nesih ve hadislerin kabulü hususunda çağdaşlarından pek çoğu ile ihtilâfa düşmüştür. İslâm âlimlerinin ekserisinin, ahkâm dışındaki haberlerde nesih cereyan etmeyeceği şeklindeki görüşlerine karşı çıkan Ebû Abdullah, zulmün kötülüğüne ve Allah'ın zâtî sıfatlarına dair haberlerde neshin asla câiz olmayacağını kabul etmekle birlikte, hüküm ihtiva eden yahut etmeyen gelecek ve geçmişe ait haberlerin ifadelerinde, nesih terimini kullanmamakla birlikte benzer nitelikli bir değişikliğin olabileceğini ileri sürmüştür

(bu hususlara ilişkin dağınık haldeki düşünceleri için bk. Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XVII, tür.yer.; Ebü'l-Hüseyn el-Basrî, I-II, İndeks). Bu konularla ilgili olarak kaleme aldığı *el-Uşûl* ve *Nakdü'l-füyâ* adlı eserleri günümüze ulaşmamıştır. Fıkhın fûrûuna dair görüşlerini ise Kerhî'nin *Muhtaşar*'ına yazdığı şerhte formüle etmiştir. Nebz içmeyi ve namazda sûrelerin Farsça tercümesini okumayı Hanefî fıkhına uygun olarak câiz görmesi yanında, İmâmiyye'nin müt'a nikâhını meşrû sayan görüşünü reddederek bu hususta Zeydiyye fıkhına uyduğu bu konularda yazdığı monografilerden anlaşılmaktadır (İbnü'n-Nedîm, s. 294).

Kelâm konusunda bazı şahsî görüşleri bulunmakla birlikte çoğunlukla Basra Mu'tezile ekolünü takip eden Ebû Abdullah âlemin ebediliği görüşüne şiddetle karşı çıkmış, bu konuyla ilgili eserlerinin ikisini İbnü'r-Râvendî ile Ebû Bekir er-Râzî'ye reddiye olarak yazmıştır (İbnü'n-Nedîm, s. 248). Bütün maddî çağrışımlardan sakınmak amacıyla yaratılış fikrin eseri olarak açıklarken felsefî kritikleri dikkate aldığı görülmektedir.

Eserleri. Ebû Abdullah'ın yirmi civarında eseri olduğu kaynaklarda zikredilmekle beraber bunlardan günümüze intikal edenin bulunup bulunmadığı tesbit edilememiştir. Kelâmı ilgili olduğu anlaşılan eserlerinin bir kısmı şunlardır: 1. *Nağzu kelâmî'r-Râvendî*. İbnü'r-Râvendî'nin maddenin ezeliyetine dair görüşünü reddetmek için kaleme alınmıştır. 2. *Nağzu Kitâbi'r-Râzî*. Ebû Bekir er-Râzî'nin, ilâhî fiillerin ve dolayısıyla bunlara konu teşkil eden nesne ve olayların ezeliyetine dair görüşünü reddeden Belhî'nin yine Râzî tarafından verilen cevabına reddiyedir. 3. *el-Kelâm fî enne'llâhe te'âlâ lem yezel mevcûden velâ şey'e sivâhu ilâ en haleka'l-halk*. Bir önceki eserin bakış açısı doğrultusunda kaleme alınmış olmalıdır. 4. *Nağzü'l-Mu'cize*. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî'nin *el-Mu'cize* adlı eserine reddiyedir. Bu sahaya ilgili diğer eserleri de şunlardır: *el-Cevâb 'an mes'ele'teyi's-Şeyh Ebi Muhammed er-Râmhürmüzî*, *Kitâbü'l-İmân*, *Kitâbü'l-İkrâr*, *Kitâbü'l-Ma'rife*.

Kaynaklarda fıkha dair şu eserleri zikredilir: *Şerhu Muhtaşari Ebi'l-Hasan el-Kerhî*, *Kitâbü'l-Eşribe* ve *tahlîli nebîzi't-temr*, *Kitâbü Tahrimi'l-müt'a*, *Kitâbü Cevâzi's-şalât bi'l-Fârisiyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 222, 248, 261, 294; Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *Ahlâku'l-vezireyn* (nşr. M. Tâvî't et-Tancî), Dimaşk 1385/1965, s. 200; a.mlf., *el-İmtâ' ve'l-mu'ânese*, Kahire 1953, I, 40; a.mlf., *Mukâbesât*, Bağdad 1970, s. 159; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, XVII, tür.yer.; XX/1, s. 131, 216; XX/2, s. 216, 257; a.mlf., *el-Muğnî*, s. 239, 332, 344; a.mlf., *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 548; a.mlf., *Tabakâtü'l-Mu'tezile* (*Fazlü'l-i'tizâl ve tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde, nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 325-328; İbnü'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed*, I-II, bk. İndeks; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 73; X, 355; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 143; Hâkim el-Cüşemî, *Şerhu'l-uyun* (*Fazlü'l-i'tizâl ve tabakâtü'l-Mu'tezile* içinde, nşr. Fuâd Seyyid), Tunus 1393/1974, s. 366, 371; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 101; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 224; a.mlf., *el-İber*, II, 351; Safedî, *el-Vâfi*, Beyrut 1984, XIII, 17; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 303; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 68; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil*, Bağdad 1385, II, 91; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 307; J. van Ess, "Abû 'Abd Allâh al-Basrî", *El² Suppl.* (İng.), s. 12-14.

ŞERAFETTİN GÖLCÜK

EBÜ ABDULLAH el-BERİDİ

(أبو عبدالله البريدي)

(ö. 332/944)

Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh ve halefleri zamanında Irak'ta önemli rol oynayan Berîdîler ailesinin reislerinden (bk. BERİDİLER).

EBÜ ABDULLAH eŞ-Şİİ

(أبو عبدالله الشيعي)

Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Muhammed b. Zekerıyyâ (ö. 298/911)

Kuzey Afrika'da Fâtımî hâkimiyetinin kurulmasını sağlayan İsmâilî dâisi.

Aslen Yemen'in San'a şehriden olduğu için San'ânî, Basra yahut Küfe'de pazarı kontrol görevini yürüttüğü için Muhtesib, İsnâaşeriyye mezhebini öğrettiği için Muallim, Kuzey Afrika'da faaliyet gösteren bir Yemenli olması sebebiyle Meşrikî, yünlü ve kaba elbise giymesinden dolayı Süfî diye de anılır. Başlangıçta Küfe'de zühd ve takvâ hayatı yaşayan bir süfî ve önceki mezhebi İsnâaşeriyye'yi öğreten bir muallimdi. Küfe'de İsmâilî Dâisi Ebû Ali ed-Dâî'nin komşusu olduğu sırada Ebû Ali'nin damadı ve Mısır Dâisi Firûz'la yakınlık kurdu. Bû-

EBÜ ABDULLAH eş-Şİİ

yük bir ihtimalle, İsnâaşeriyye'nin 260 (873) yılında kaybolan ve ne zaman döneceği bilinmeyen mehdîsine karşılık İsmâiliyye'nin müjdelediği mehdînin çok yakında ortaya çıkacağı iddiaları onun İsmâiliyye'ye geçmesinde önemli bir faktör olmuştur. Ebû Ali ed-Dâî'nin Mısır'a gideceğini öğrenen Ebû Abdullah, ağabeyi Ebû'l-Abbas'la birlikte oraya gitme ve dâî ile beraber olma arzusunu Firûz'a bildirdi. İmamla irtibat kuran Firûz, bu iki kardeş için gerekli izni alarak onların Mısır'a gitmesini sağladı. Ebû'l-Abbas, Mısır'daki İsmâilî başdâisi ile Selemiyye'de bulunan İmam Habîb el-Mektûm arasında haberleşmeyi sağlamakla görevlendirildi. Ebû Abdullah ise imanın emriyle, Yemen'de İsmâilî da'vetinin yetkili dâisi Ebû'l-Kâsım İbn Havşeb'in yanına gönderildi. İmam, İbn Havşeb'e yazdığı mektupta kendisine gelen dâî adayını iyi yetiştirmesini isterken Ebû Abdullah'a da İbn Havşeb'e kesin olarak tâbi olmasını emrediyordu. Ebû Abdullah yedi sekiz ay kadar İbn Havşeb'in yanında kaldı. İbn Havşeb ona, Kuzey Afrika'da Hulvânî ve Ebû Süfyân adlı dâîlerin faaliyet gösterdiklerini ve orada uygun bir ortam hazırladıklarını söyleyerek kendisinin de bu bölgede İsmâiliyye'yi yaymakla görevlendirildiğini bildirdi.

Ebû Abdullah eş-Şîî, 279 (892-93) yılının hac mevsiminde Berberî Kütâme kabilesinin hacılarıyla tanışmak üzere Mekke'ye gitti. Daha önce Hulvânî vasıtasıyla Şîa'ya girmiş olan Hureys el-Cümeylî ve Mûsâ b. Mûkâd'ın (Mûkârime veya Tûkâd, bk. İdrîs İmâdüddin, s. 45; İbn Haldûn, IV, 32) başkanlığındaki Kütâmeli hacıların meclislerine devam etti. Onların Hz. Ali ve evlâdının faziletleri hakkındaki konuşmalarını dinledi. Kendisi de özellikle Ehl-i beyt konusundaki konuşmalarıyla onların hayranlığını kazandı. Mesleğinin Kur'an öğretmek olduğunu, hac dönüşünde Mısır'a giderek orada bir vazife bulmaya çalışacağını söyleyince Berberîler onu memleketlerine davet ederek Kütâme beldesinde yerleşmesini istediler ve kendisine her türlü yardımı yapacaklarını vaad ettiler. Hacıdan sonra Mısır'a kadar onlarla birlikte yolculuk yapan Ebû Abdullah, bu esnada Kütâmeliler'den Ağlebîler'le münasebetleri ve bölgede Şîa'nın durumu hakkında gerekli bilgileri öğrendi. Mısır'a gidince onlardan ayrılıp iş arama bahanesiyle bir müddet ortadan kayboldu.

Bu sırada elde ettiği bilgileri, Selemiyye'ye gidip imama arzedeceği için Mısır'daki nâibi Ebû Ali ed-Dâî'ye ulaştırarak görevi konusunda onu haberdar etti. Ardından da uygun bir iş bulamadığını söyleyerek tekrar Kütâmeliler'e katıldı. 15 Rebülevvel 280 (4 Haziran 893) tarihinde Kütâme beldelerinden İkcân'a ulaştılar. Ebû Abdullah burada, Sünnî olan Ağlebîler'le aralarındaki kötü ilişkiler yüzünden önemli bir kısmı Şîa'ya meyleden Kütâmeliler tarafından karşılandı. Önce İkcân'da Mağrib ve Endülüs hacılarının buluşma noktası olan Feccûlahyâr'da yerleşti. Fakat bir kısım kabilelerin muhalefeti sebebiyle buradan Tazrût'a giderek başlattığı dinî, siyasi ve askerî faaliyetleri sayesinde durumunu sağlamlaştırdı. Bu arada Berberîler'den teşkil ettiği ordu ile bazı fetih hareketlerini başarıyla yürüterek Mîle'yi zaptetti. Kendisinin, daha önce Ebû Süfyân ve Hulvânî tarafından müjdelenen, Şîî devletin temelini atacak kişi olduğunu ilân ederek gücünü daha da arttırdı. Ağlebî Emiri İbrâhim b. Ahmed, âmillerinden aldığı bilgiye dayanarak önceleri Ebû Abdullah'a önem vermemiş, sadece bazı tehditlerle yetinmişti. Fakat Ebû Abdullah'ın Ağlebîler'e gönderdiği cüretli mektuplar kendisine ulaşınca 287 (900) yılından itibaren İsmâiliyye'yi ortadan kaldırmak için saldırıya geçti. İki büyük saldırıya karşı koyan Ebû Abdullah, hareket merkezini tekrar İkcân'a taşıyarak Ağlebîler'e karşı büyük bir harekât başlattı (290/903). Bu sırada İbrâhim b. Ahmed'in ölmesi ve son Ağlebî hükümdarı Ziyâdetullah'ın zevk ve eğlenceye düşkün bir kişi olması, ayrıca Şîî temayüllü vezirlerinin kendisine yanlış bilgi vermeleri Ebû Abdullah'ın başarısına büyük ölçüde yardımcı oldu.

Ebû Abdullah, bu sırada Selemiyye'de bulunan, oradaki karışıklıklardan ve Abbâsî takibatından dolayı rahatsız olan yeni İsmâilî imamı Ubeydullah el-Mehdî'ye bir heyet göndererek onu Kuzey Afrika'ya davet etti. Daveti kabul eden imam, yanına oğlu Kâim'i ve adamlarını alarak tâcir görünümünde Selemiyye'den ayrıldı ve Sicilmâse'ye ulaştı. Fakat burada Hâricî fırkasına mensup olan ve o dönemde Abbâsîler'le iyi münasebetler içinde bulunan Benî Midrâr kabilesinin emiri Elyesa' tarafından halifenin isteği üzerine yakalanarak hapsedildi.

Bunun üzerine harekete geçen Ebû Abdullah 293 (906) yılında Satîf ve Bilizme'yi ele geçirdi; Dârülmellûl Savaşı'nı kazandı; 296'da (909) Dârü Medyen civarında Ağlebî ordusunu mağlûp etti; Cerîd bölgesinde bulunan Kastîliye ve Kafsa'yı ele geçirdi. Kısa bir süre sonra Kuzey Afrika'da önemli bir stratejik nokta olan Ürbüs'ü zaptedince son Ağlebî hükümdarı Ziyâdetullah, Kayrevan'ın güneyindeki Rakkâde'yi terk ederek Mısır'a doğru kaçmaya başladı. Ebû Abdullah eş-Şîî, 29 Cemâziyelâhir 296'da (25 Mart 909) girdiği Rakkâde'de şehir halkına eman verdi. İrat ettiği ilk cuma hutbesinde, üzerinde isim zikredilmeksizin sikke basılmasını ve bir yüzüne "Allah'ın hücceti geldi", diğer yüzüne de "Allah düşmanları mağlûp oldu" ibarelerinin yazılmasını emretti. Bu arada Benî Midrâr Emiri Elyesa'nın Sicilmâse'de hapsedilmiş olan imamı sorguya çektiğini, onun da Ebû Abdullah ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını söylediğini haber alınca süratle Sicilmâse'ye yöneldi. Ubeydullah el-Mehdî'nin öldürülebileceği endişesiyle emîre üç defa elçi göndererek maksadının savaş olmadığını söyledi, fakat her defasında reddedildi. Sicilmâse'ye ulaştığında bir gün süren savaş sonunda Elyesa'nın kuvvetlerini mağlûp ederek Ubeydullah ve oğlu Kâim'i kurtardı. Beklenen imamın geldiğini halka müjdeleyen, bütün siyasî hak ve yetkilerini ona devreden Ebû Abdullah, imamlıkla Sicilmâse'de kırk gün kaldıktan sonra 29 Rebüülâhir 297 (15 Ocak 910) tarihinde birlikte Rakkâde'ye vardılar. Halk, uzun zamandan beri çıkacağı söylenen imamı coşkuyla karşılayarak ona biat etti. Devleti teslim alan Ubeydullah halifeliğini ilân etti. Ebû Abdullah eş-Şîî ve kardeşi Ebû'l-Abbas'a devletin yüksek kademelerinde görev verildi. Fakat bir müddet sonra imamda aradığını bulamayan Ebû Abdullah, kardeşi Ebû'l-Abbas'ın da tahrikleriyle Ubeydullah'ı ortadan kaldırmak için gizli faaliyetlere başladı. Durumdan haberdar olan Ubeydullah onların öldürülmesini emretti. Ebû Abdullah eş-Şîî kardeşiyle birlikte 1 Zilhicce 298'de (31 Temmuz 911) öldürüldü. Bazı İsmâilî kaynakları, Ebû'l-Abbas'ın yerine yanlışlıkla Ebû Abdullah'ın öldürüldüğünü, Ubeydullah'ın buna çok üzülüğünü, cenaze namazını bizzat kendisinin kıldırıldığını kaydeder (İdrîs İmâdüddin, s. 187).

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 290; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 351; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 21-22, 31-53; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 192-194; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 124-130, 149-170; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 31-37; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 349-351; II, 10-12; a.mlf., *Kitâbü'l-Muğaffa'el-kebir* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1407/1987, s. 25-35, 89-90; a.mlf., *İttî'azü'l-hunefâ* (nşr. Hugo Bunz), Leipzig 1909, s. 31-41; İdrîs İmâdüddin, *Uyûn-ü'l-aḥbâr ve fûnûn-ü'l-âşâr (es-Seb'u'l-hâmis)* (nşr. Mustafa Gâlib), Beyrut 1975, s. 44-88, 95-122, 187; Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* (trc. Neşet Çağatay), Ankara 1954, I, 147; Mustafa Gâlib, *Târîhu'd-da'veti'l-İsmâ'iliyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelûs), s. 158-162; Bell, *el-Fıraku'l-İslâmiyye*, s. 157-162; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 46-56; Muhammed et-Tâlibî, *ed-Devletü'l-Ağlebiyye* (trc. Müncî es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 635-645, 656-673, 682-743; M. Th. Houtsma, "Ebû Abdullah", *IA*, IV, 8-9; S. M. Stern, "Abû Allah al-Shîrî", *EI*² (İng.), I, 103-104.

MUSTAFA ÖZ

EBÜ ABDURRAHMAN es-SÜLEMÎ

(أبو عبد الرحمن السلمي)

Ebû Abdurrahmân Abdullâh
b. Habîb b. Rubeyyia es-Sülemî
(ö. 73/692 [?])

Kıraat âlimi, tâbiî.

Hz. Peygamber'in vefatından önce doğduğu bilinmektedir. Babası sahâbî olup kendisi Kûfeli tâbiilerin ikinci tabakasında yer alır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını Hz. Osman'dan dinlemiş, Kur'an'la ilgili sorularının devam etmesi sebebiyle Hz. Osman'ın ona, "Sen benim halkın işleriyle meşgul olmamı engelliyorsun, Zeyd b. Sâbit'e git" dediği için Zeyd'den ders almaya başlamış ve tam on üç yıl süre ile (veya on üç defa) Kur'an'ı ona arzetmiştir. Kur'an ve kıraat ilimlerinde ayrıca Hz. Ali, Übey b. Kâ'b, Abdullah b. Mes'ûd'dan faydalanmıştır. Zehebî, Şu'be b. Haccâc'dan nakledilen ve onun Hz. Osman ve İbn Mes'ûd'dan herhangi bir şey öğrenmediğini ifade eden rivayetin doğru olmadığını, Hz. Osman'dan naklettiği hadisin Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inde yer alması ve kıraate dair eserlerde kaydedilen bilgiler karşısında bu iddianın kabul görmediğini söylemiştir (*A'lamü'n-nübelâ*², IV, 269; *Târîhu'l-İslâm*, s. 558).

Hz. Osman'ın mushaf nüshalarını çoğalttırmasından sonra Kûfe'ye gönderilen nüshaya uygun olarak bu şehirde

Kur'an öğretimiyle görevlendirilen ilk âlim olduğu anlaşılan Ebû Abdurrahman (İbn Mücâhid, s. 68) Kûfe Mescidi'nde kırk yıl Kur'an dersleri vermiş, Hz. Peygamber'in, "Sizin en hayırlılarınız Kur'an'ı öğreten ve öğretenerinizdir" (Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 21) meâlindeki hadisini zikrederek kendisini çok uzun süre Kur'an öğretimine bağlayan gücün bu hadis olduğunu belirtmiştir. Oğluna Kur'an dersleri verdiği Amr b. Hureys'in gönderdiği hediyeyle derhal geri çevirerek Allah'ın kitabını ücretle okutmadığını söylemiş, yine Kur'an öğrettiği için kendisine bir yay (veya at) hediye etmek isteyen birinin hediyesini reddettikten sonra, "Bunu keşke sana Kur'an öğretmeden önce hediye etseydin" demiştir. Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre (meselâ bk. İbnü'l-Cezerî, I, 413) camideki derslerine önce çarşı esnafından başladığına bakılırsa Hz. Hasan ve Hüseyin, kıraat-i seb'a imamlarından Âsım b. Behdele, Yahyâ b. Vessâb, Şa'bî, Atâ b. Sâib gibi önemli şahsiyetler yanında kendisinden binlerce kişi Kur'an ve kıraat ilimlerinde faydalanmış olmalıdır.

Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Hz. Ömer ve Hz. Osman başta olmak üzere Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Ebü Müsâ el-Eş'arî ve Ebü Hüreyre gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiş, bu rivayetlerin bir kısmı *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Kendisinden de İbrâhîm en-Nehâî, Saîd b. Cübeyr, Alkame b. Mersed, Atâ b. Sâib vb. meşhur tâbiiler rivayette bulunmuşlardır. İbn Sa'd, Nesâî, İbn Abdülber en-Nemerî ve Zehebî onu hadiste sika* olarak kabul etmişlerdir.

Sıffîn Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında yer aldığı (İbn Hacer, V, 184) ve hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybettiği belirtilen Ebû Abdurrahman 73 (692) yılında Kûfe'de vefat etmiş olup bu tarih 70 (689), 72 (691), 74 (693) ve 85 (704) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 21; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, V, 72-73; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 172-175; İbn Ebü Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, V, 37; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevki Dayf), Kahire 1972, s. 68-69; Ebü Nuaym, *Hilye*, IV, 191-195; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 430-431; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*², I, 52-53; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*², IV, 267-272; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 556-558; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zeki), Kahire 1329/1911, s. 178; Fâsî, *el-İkdu's-şemîn*, VIII, 66-67; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, I, 413; İbn Hacer, *Tehtîbü't-Tehtîb*, V, 183-184.

MUHSİN DEMİRCİ

EBÜ ABS

(أبو عبيس)

Ebû Abs Abdurrahmân
b. Cebr b. Amr el-Ensârî
(ö. 34/654)

Sahâbî.

Evs kabilesinin Benî Hârise kolundandır. Milâdî 584 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. İslâmiyet'i kabülünden önce Abdüluzzâ olan adı Hz. Peygamber tarafından Abdurrahman olarak değiştirildi. Ünlü sahâbî Muhammed b. Mesleme'nin eniştesi olan Ebû Abs hicretten önce İslâmiyet'i kabul etti. Annesi Leylâ bint Râfi' ve hanımı Ümmü İsâ, Resûl-i Ekrem'e ilk biat eden hanımlardandır. Hz. Peygamber'le birlikte Bedir, Uhud, Hendek başta olmak üzere bütün gazvelere katıldı.

Okuma yazma bilenlerin çok az olduğu İslâm öncesi dönemin okur yazarlarından biri olan Ebû Abs'ın, başlangıçta İslâm kültürünün gelişip kökleşmesine büyük katkısı olmuştur. Hicretin sıkıntılı günlerinin devam ettiği sıralarda Mekke'li muhacirlere yardım elini uzattı. Hz. Peygamber onunla, Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın Resûl-i Ekrem'den önceki kocası Uhud şehidlerinden Huneys b. Zukâfe arasında kardeşlik bağı (muâhât*) kurdu. Ebû Abs müslüman olduktan sonra yakın arkadaşı Ebü Bürde b. Niyâr ile birlikte, mensup oldukları Hâriseoğulları kabilesinin putlarını gizlice kırmayı iş edinmişlerdi. Öte yandan Bedir yenilgisini bir türlü hazmedemeyip şiirleri, tersirli konuşmaları ve servetiyle Arabistan halkını, özellikle de Mekkeliler'i Hz. Peygamber aleyhine kışkırtan yahudî şairi Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesine memur edilen heyetin içinde Ebû Abs da yer aldı.

Hz. Ömer ve Osman devirlerinde vergi tahsilatlığı görevinde bulunan Ebü Abs, Hz. Osman'ın hilâfetinin sonlarında hastalandı ve yetmiş yaşlarında vefat etti. Bedir ashâbına karşı son derece saygılı davranan halife hastalığında onun ziyaretine gitmiş, vefatında cenaze namazını bizzat kendisi kıldırılmıştır. Ebü Abs Cennetü'l-Bakî'a defnedildi.

Ebû Abs Hz. Peygamber'den sadece bir hadis rivayet etmiştir. Muhammed, Mahmûd, Ubeydullah, Zeyd ve Humejd adlı çocukları yoluyla soyunun Medine ve Bağdat'ta devam ettiği söylenir.